Педагогічна газета № 2 (32), лютий 1997 р. (стор. 2).

З виступу Семена Гончаренка, академіка АПН України,
керівника групи розробки стандарту освіти "Природознавство"

В ОТРИМАННІ ПОВНОЦІННИХ ЗНАНЬ ВСІ ДІТИ РІВНІ

Приступаючи до вироблення державного стандарту з шкільної освітньої галузі "Природознавство", ми домовилися про основні принципи конструювання його змісту. Насамперед, ми переконані, що державний стандарт має забезпечувати отримання випускниками школи ґрунтовної, фундаментальної загальноосвітньої підготовки і не допускати професіоналізації чи надто раннього профілювання школи. Стандарт має охороняти школу від тих реформаторів освіти, які закликають закінчувати вивчення предметів природничого циклу у 8 чи 9 класі, а в старших класах зайнятися вивченням ринкової економіки, підприємництва чи бізнесу.

Державний стандарт природничої освіти повинен давати реальні можливості для створення на його базі багатьох варіантів навчальних програм з предметів природничого циклу з реалізацією в них різних дидактичних чи методичних ідей та концепцій. Стандарт має гарантувати реальні можливості для забезпечення варіативності чи диференційованості природничої освіти, давати можливість кожній школі, кожному учню рухатися власною освітньою траєкторією, з максимальною ефективністю і повнотою реалізувати власні інтереси, нахили, здібності.

Однак базовий принцип багатоукладності й варіативності національної освіти має органічно поєднуватися з не менш важливим принципом філософії і практики освіти – принципом рівних можливостей, характерним для систем освіти розвинутих демократичних держав. Проте сьогодні спостерігається захоплення створенням різного роду привілейованих шкіл, які ніби-то необхідні для відродження духовної, інтелектуальної еліти. З точки зору соціально-економічної ситуації в країні це легко зрозуміти, але

було б серйозною педагогічною помилкою вважати його перспективним: створення максимально сприятливих умов для навчання дітей – це одне, а селекція, відбір "придатних" дітей (за здібностями, за економічними можливостями батьків чи за їх соціальним походженням) – зовсім інше. Державний стандарт освіти виключає можливість будь-якої форми дискримінації дітей, надання переваг одному учневі чи учителеві над іншими. В своєму конституційному праві на отримання повноцінної загальної середньої освіти всі діти рівні, як рівні й учителі в конституційному праві на вільну творчу працю. Запровадження державних стандартів загальної середньої освіти не сумісне з будь-якими формами селекції учнів, навіть під красивими гаслами пошуку обдарованих дітей. Інакше Вернадським і Шевченкам шлях до повноцінної освіти буде перекрито.

На мій погляд, одним з найбільш важливих і відповідальних завдань стандартизації загальної середньої освіти взагалі та природничо-наукової зокрема є повернення до нормального навчального навантаження учнів, зупинення лавини нових навчальних предметів, які хлинули в школу. Їх запровадження не окреслюється концептуально в навчальному плані, не інтегрується з іншими предметами. Як правило, їх вивчення ведеться на вербальному рівні. Діти настільки перевантажені, що вже не набувають необхідного чуттєвого досвіду, а отже, перестають гармонійно розвиватися. Учень, розлючений поганими оцінками, доведений до відчаю неспроможністю зазубрити властивості тригонометричних чи показникових функцій, постулати і парадокси теорії відносності, генетичні формули, сотні дрібних і навіть дріб'язкових фактів, сотні дат, імен, замордований шкільними стресами і перевантаженнями, лементом і криком на перервах, а то й на уроках, стає конфліктним, порушником дисципліни і порядку, джерелом дискомфортних відносин з учителем і класним колективом.

Державний стандарт шкільної природничої освіти має бути посильним для учнів, щоб засвоєння знань досягалося не за рахунок здоров'я дітей і хоча б зрідка викликало не страх, а позитивні емоції. Для цього треба позбутися синдрому середньовічного енциклопедизму і, нарешті, зрозуміти, що всього не можна і не потрібно вивчати. Необхідно з множини наукових знань, безлічі фактів, законів розумно відібрати головне, фундаментальне, яке вводить молоду людину в світ науки, техніки, культури, формує в неї наукову картину природи.

Опрацювання і запровадження державних стандартів освіти має також передбачати одночасно кардинальний перехід від традиційного інформативно-пояснювального, катехізисного в своїй основі підходу, орієнтованого на зазубрювання готових знань, до діяльнісного підходу, спрямованого на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу дитини. Перехід від вузької, центрованої на науку орієнтації природничої освіти до людиноцентриської може бути досягнутий постановкою в центр освітньої мети здібностей, інтересів людини як основних рушійних сил її розвитку. Тому при визначенні змісту освітньої галузі "Природознавство" за "міру всіх речей" взято дитину. При відборі навчального матеріалу, розв'язанні проблеми з чого починати перше ознайомлення дитини з закономірностями природи, яким шляхом йти при вивченні того чи іншого предмета на перший план ставиться розвиток у кожній дитині здібностей до створення громадських і особистісних цінностей.

На закінчення кілька слів з приводу критики не стільки суті освітніх стандартів, скільки слова "стандарт", яке, ніби формалізує, жорстко регламентує роботу вчителя, не залишаючи місця для творчості. Однак це стосується, на мою думку, лише некваліфіковано складених стандартів, які часто підмінюють звичайну програму. Правильно складений стандарт має містити лише фундаментальні знання з відповідної галузі та вимоги до результатів навчання, і не повинен нав'язувати методисту, автору підручника

і учителю, як він має вивчати цей матеріал, які саме твори вивчати, якими фактами характеризувати певну історичну епоху тощо. На базі стандарту мають створюватися різні програми й підручники, побудовані на різних дидактичних і методичних ідеях та концепціях.